

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

**КАТЕДРА „СТАРА ИСТОРИЯ, ТРАКОЛОГИЯ И СРЕДНОВЕКОВНА
ИСТОРИЯ”**

Антоан Димитров Тонев

**ПРЕХОДЪТ ОТ ФЕДЕРАТСКИ СТАТУТ КЪМ РАННОСРЕДНОВЕКОВНА
ДЪРЖАВНОСТ В ЕВРОПА И СРЕДИЗЕМНОМОРИЕТО
(IV – VII ВЕК)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за придобиване на научна и образователна степен „доктор” ,

професионално направление 2.2 История и археология,

научна специалност: 05.03.03 Средновековна обща история

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

ДОЦ. Д-Р АЛЕКСАНДЪР НИКОЛОВ

НАУЧНО ЖУРИ:

София, 2015

Увод

На първо място в Увода са представени тематичният обхват на дисертацията и основните цели на изследването. Посочено е, че обекти на изследване ще бъдат федератският статут, различните групи имперски федерати, процесът на преход от федератски статут към създаване на варварски кралства в бившите провинции на Западната Римска империя и спецификите на самите кралства. Основният въпрос, който е поставен е: *„Как варварите извършват прехода от федератския си статут към изграждането на ранносредновековната си държавност?“*. Освен това е посочено, че ще се направи опит да се отговори на въпросите дали и как федератският статут улеснява създаването на варварските кралства на Запад. Посочени са и редица по-частни проблеми, които ще бъдат изследвани, за да се отговори колкото се може по-цялостно на поставените по-горе основни въпроси. Сред тях особено любопитни са въпросите за историята на федератския статут и промените в него, за характера на тъй наречените *„клиентски държави“* и на варварските кралства, за възникването и оформянето на варварски кралства на имперска територия, за процеса на заселване на варварите в бившите провинции на Западната Римска империя, за институциите и структурите във варварските кралства и за различните идентичности, които съществуват в тях.

На следващо място е разгледана методологията, която е използвана в дисертацията, като е обърнато специално внимание на употребата на тъй наречения *„case study“* подход, който позволява създаването на обобщения и теории, които се отнасят не само към избраните за изследване случаи, но и към други сходни на тях. Аргументиран е изборът на четири отделни случая: визиготски, остrogотски, вандалски и франкски. Посочен е фактът, че изследването е интердисциплинарно, като освен на писмените извори се разчита на данни от археологията, нумизматиката и епиграфиката. Освен това са използвани редица изследвания в сферата на политическата, социалната, военната, институционалната, културната и т.н. история. Други използвани изследователски методи в дисертацията са: историческият метод, текст критичният анализ, сравнителният (компаративен) метод и методът на историко-системния анализ.

След това са очертани основната хронологическа и основната териториална рамка на изследването. Хронологическият период, който е във фокуса на дисертацията е от началото на IV до края на VII век, като е подчертан фактът, че при необходимост са изследвани и по-ранни и по-късни събития, явления и процеси, които имат отношение към темата. В териториален план основният фокус е върху Запада, като под това понятие се разбират преторианските префектури Италия и Галия, така както те са записани в *Notitia dignitatum*. В тези две префектури се включват следните диоцези: Галия, Седемте провинции, Испания, Британия, Италия *annonaria*, Италия *suburbicaria* и Африка. Отбелязано е, че единствено диоцез Британия остава извън рамките на изследването.

След това са класифицирани основните писмени извори, използвани в дисертацията. Те са разделени на три групи по хронологичен признак: ранни (I – III век), същински (от IV до средата на VI век) и късни (от средата на VI до X век). Посочени са най-значимите произведения от различни жанрове в трите основни групи. Направен е и преглед на историографията по въпроса, като е отчетена липсата на достатъчно целенасочени изследвания на федератския статут и връзката му с възникването на варварските кралства. Посочени са основните изследвания по въпроса и техните силни и слаби страни, като е аргументирана необходимостта от появата на настоящата дисертация. За да се добие ясна представа за сложността на много от изследваните въпроси са представени три остри дискусии в историографията, които не само, че не затихват с времето, но сякаш стават все по-сериозни в последните десетилетия. По този начин става ясно с какви проблеми се сблъсква всеки изследовател на федератския статут и ранносредновековната варварска държавност. Очертана е целта пред изследването да запълни липсващите празнини и да коригира някои допуснати неточности.

На последно място в Увода е разгледана структурата на дисертацията, като е посочено, че тя е класическа и включва: Увод, Три глави, Заключение, Библиография и Приложения. Посочени са основните цели на отделните части и е изяснена и аргументирана вътрешната структура на дисертацията и връзката между отделните ѝ елементи.

I. Федератският статут и ранносредновековната държавност

В Първата глава на дисертацията са изследвани цялата история на федератския институт, особеностите на федератския статут, неговото развитие и други въпроси, свързани с федератите, клиентските държави и варварските кралства в периода на Късната античност и Ранното средновековие. Целта е да се създаде теоретична рамка, която да позволи по-лесното и прегледно сравнение на четирите отделни случая, които са обект на изследване в следващите две глави. Особено важно е установяването на значението на федератския статут и проследяването на неговата еволюция, тъй като същността му бавно се променя, като това често не е отразено по адекватен начин в историческите извори, а и в голяма част от изследванията, които го споменават. Наред с чисто теоретичните въпроси е направен опит да се разрешат и редица практически проблеми.

I.1. Зараждане и развитие на федератския институт до III век

Изследвани са корените на федератския институт, които могат да се свържат със съществуването на тъй нареченото „*ius fetiale*” още в най-ранната римска история и с появата на категориите *socii* и *amici populi Romani* в периода след 250-та година преди Христа. Лансирана е тезата, че има пряка връзка между сключването на *foedus* и обозначаването на дадена общност като *foederati*, особено в периода от времето на Републиката до III век след Христа. Проследени и анализирани са най-ранните запазени извори за употребата на термините *foedus* и *foederati* и е направен опит да се изясни значението им. Проучено е съществуването и значението на два вида договори – *foedus aequum* и *foedus iniquum*. Очертано е важното значение на сключваните *foedera* с оглед на провежданата от Римската република външна политика, като е отчетено, че характерът на договорите и създаваните на тяхна база федератски групи не претърпяват сериозна промяна в епохата на Принципата (27 г. пр. Хр. – 284 г. сл. Хр.). Посочени са причините, които стоят в основата на сключваните договори в тази епоха и е лансирана тезата, че федератите невинно са привлечени по военни съображения.

След това е проследено развитието на термините *foedus* и *foederati* през III век. Специално внимание е обърнато на факта, че от този момент все повече федерати

участват директно в римската армия. Масовото използване във вътрешнополитически битки и боричкания на варварски контингенти, част от които са от средите на федератите, води до постепенна промяна на федератския статут. Освен това в този период федератите често са използвани за решаване на проблеми по лимеса или отвъд него. Отчетено е, че в рамките на самия III век не настъпва драматична промяна в отношението на Империята към нейните федерати. На последно място са посочени разликите между трите основни категории, в които са включвани варварите в този период, а именно – *laeti*, *dediticii* и *foederati*.

I.2. Развитие на федератския институт в периода IV – V век

В периода IV – V век настъпва значима трансформация на федератския статут. Сключват се федератски договори, чиито клаузи са много различни от всички предходни *foedera*. Посочени са различните гледни точки на авторите от IV и V век от една страна и на тези от VI век от друга по въпроса за значението на термина *foederati* и за характера на федератския статут. Анализирана е опасността да се стигне до анахронизъм, ако информацията, дадена ни от Прокопий Кесарийски и Йорданес, се приложи към федератите от IV или V век. Лансирана е тезата, че на теоретично ниво през IV век Империята е смятала федератите за свои субекти и е имала ясна идея как да ги използва, а в една далечна перспектива и как да ги интегрира. На практика Империята временно се е отказала от опитите си насилствено да осъществи пълна интеграция на варварите в своите структури, тъй като е имала редица други проблеми за разрешаване, а и голямата част от федератите не са ѝ създавали сериозни неприятности, които да налагат подобни крайни и скъпоструващи действия. В перспектива обаче целта е била пълно подчинение или интеграция на варварите.

Лансирана е тезата, че в някои от изворите термините *raex* и *foedus* са взаимозаменяеми и много често е достатъчно да пише, че с дадена група е сключен *raex*, за да можем да предполагаме с голяма увереност, че тя получава федератски статут. Защитена е позицията, че през IV век *foederati* биват наричани както групи, които са напълно подчинени от римляните, така и такива над които Империята има само номинален, а понякога и напълно въображаем контрол. Разгледан е въпросът за предоставяните от страна на Империята дарове и ежегодни субсидии, които в повечето

случаи не са толкова признак на слабост, колкото израз на желанието на Рим да не пратосва излишни средства за неналожителни военни кампании и то в територии към които не проявява непосредствен интерес. В края на IV век започва още по-радикална промяна на федератския статут, като първата индикация за това е договорот между император Теодосий I и готите от 382 година.

В периода IV – V век Римската империя се опитва да създаде един привлекателен образ на федератския статут и да го използва за привличане на различни варвари, които по една или друга причина стават част от *Pax Romana*. Освен това е подчертан фактът, че често зависимостта на федератите от Империята през IV и особено през V век е твърде илюзорна и не напуска полето на теорията и пропагандата. В тази връзка е лансирана и тезата, че федератите не представляват някаква хомогенна група с еднакви права, задължения и общи характеристики, а просто са общности, с които се сключва договор. Понякога единствената алтернатива на федератския статут е възможността дадена варварска група да се превърне в открит враг на Империята, а имперските власти са се опитвали доколкото могат да се противопоставят на това дори чрез сключването на неособено привлекателни на пръв поглед договори, ако се налага.

Лансирана е тезата, че през IV век същността на термина „*foederati*” се променя наред с редица други структури и институции в Империята. Ако в началото на века федератите са били средство да се води успешна външна политика отвъд лимеса без големи човешки или материални загуби, то в края му една част от федератите вече се разполагат в същинските земи на Империята и започват да играят все по-осезаема роля във външно- и вътрешнополитическото ѝ развитие, а други – създават свои клиентски държави в непосредствена близост до лимеса или на стратегически места в тъй наречения *Barbaricum*.

През V век договорите, сключвани с варварите – федерати, все по-често им предоставят определена територия за заселване, като включват и редица нови клаузи като юридическото признаване на даден варварски владетел за законен управител на дадена провинция или като клаузи, гарантиращи защита на федератите от други варвари, които не са федерати, и т.н. Наред с това все по-често се предоставят римски

титли на варварските владетели. Това е свързано с новата политика от страна на римските власти, които всячески се опитват да интегрират вече настанилите се на тяхна територия федерати чрез обвързването им с традиционните римски структури и институции. Империята не успява да постигне целта си в това отношение, тъй като предоставянето на римски титли на владетелите на федератите им осигурява прекрасна възможност да се превърнат в още по-мощни локални господари и им помага да убедят местното население, което все още е лоялно на Империята, че именно те са новите му законни управници.

Предаването на част от имперската територия на даден владетел – федерат заедно с необходимите за това титли, инсигнии и регалии е крайното проявление на тази политическа линия и в крайна сметка се оказва един от най-лесните начини за превръщането на даден варварски анклав с федератски статут в полунезависимо или напълно независимо кралство. Лансирана е тезата, че много от договорите, сключвани между Империята и нейните федерати през V век, в крайна сметка водят до създаването на полунезависими или независими варварски *regna*.

Отбелязан е фактът, че наред с тази сякаш най-лесно забележима посока за развитието на федератския статут през V век има и други възможни пътища за неговата еволюция, които не са неизменно свързани с възникването на варварски кралства върху бивши територии на Империята. Така например някои варварски групи ще бъдат интегрирани в римската армия, а други ще участват като *auxilarii* в нейните кампании без да се заселят на имперска територия.

Еволюцията на федератските договори, сключвани между Римската империя и нейните варварски партньори през IV и V век, показва огромното значение на федератския статут за бъдещето не само на Империята, но и на големи части от Европа и Средиземноморието в следващите десетилетия и столетия. Големите промени в съдържанието и характера на част от сключваните *foedera* създават идеални условия за възникването на ранносредновековните варварски кралства, които просто запълват политическия, военен, а донякъде и социален и културен вакуум, създаден от краха на Империята на Запад.

I.3. Късните федерати

През VI век терминът „*федерати*“ или по-точно неговата гръцка форма „*φοιδεράτοι*“ се използва за означаването на войски, които са част от редовната армия на Източната Римска империя. Военни единици в ромейската армия, носещи названието федерати, са съществували до X век, но в този късен период много ромеи също са били включвани в тях. Освен тъй наречените „*φοιδεράτοι*“ изворите споменават и тъй наречените „*σύνμαχοι*“, които се доближават доста до идеята за външнополитически съюзници и партньори, подобни на тъй наречените „*amici populi Romani*“ в Републиканския период от историята на Рим.

Изследвани са различни групи федерати на Източната Римска империя, като акцентът е поставен върху Гасанидите и борбата между Константинопол и Персия за привличане на федерати сред арабите. Изглежда, че през VI век федератите стават все по-зависими от централната власт и вече не са толкова войски, чиято помощ трябва да се договаря във всеки отделен случай, колкото неизменна част от имперската армия. Изказано е предположението, че можем да търсим аналог на федератския институт и в някои от варварските кралства на Запад, като най-показателен пример в това отношение е *regnum Francorum*, където има редица общности, които действат като съюзници на франките или като зависими от тях групи.

Повечето от късните федерати нямат желанието, а най-вероятно и възможностите, да създадат свои собствени кралства, а просто се възползват от съществуващите по-големи държавни структури, на които предлагат военна помощ срещу заплащане и понякога срещу предоставяне на земи за заселване.

I.4. Римските федерати – начин на употреба

В различните периоди на римската история федератите са били използвани по различни начини. Често функциите им са се различавали и в рамките на един и същи период, като това е продиктувано от факта, че Римската империя сключва различни по съдържанието си *foedera* с различните групи и това рефлектира върху начина по които ги използва, а и върху начина по които федератите използват Империята.

Първата и най-честа употреба на федератите е като военна сила. Отчетен е фактът, че се наблюдават различни механизми на рекрутиране на федератски войски, като те са съобразени с клаузите на сключваните договори. Има два основни начина за употреба на федератите като бойни единици. На първо място те са били използвани като спомагателни войски, които играят ролята на лековъоръжена пехота или спомагателна конница. Такива войски са известни като *auxilarii* и имат висока степен на интегритет с римската армия. На второ място употреба на федератите е като съюзнически войски, т.е. като войски които служат под командването на собствените си водачи в рамките на определена кампания и поне формално не са част от римската армия. При тези случаи федератите действат почти или напълно самостоятелно на бойното поле, придвижват се отделно, имат свои обоз и лагери, както и собствени цели и задачи, които най-често са им зададени директно от императора или от някой от най-приближените му командири. Разгледана е възможността федератски групи да са служили и като гарнизони в някои римски фортове в пограничните провинции на Империята.

Имало е и други групи федерати, които е трябвало да осигуряват продоволствия или други ресурси на римляните. Освен това с някои федератски групи е поддържана активна търговия, която е важна не само за варварите, но и за Империята. Вероятно понякога дори е имало федератски групи, натоварени със селскостопански дейности, но в тази насока предстоят още проучвания. Различните видове „употреби“ на федератите водят до различни позитиви и негативи за тези общности. Така например процесът на създаване на държавни структури сред някои федерати е ускорен от конкретните им задължения към Империята, докато при други този процес е забавен по същата причина.

I.5. Възникване и облик на „клиентските държави“

Изследвана е появата на тъй наречените „клиентски държави“ в периода на Късната република и е отчетено, че римската външна политика много често е разчитала на подобни структури. След това е проследена историята им по време на Принципата и Домината, като е отчетена тяхната роля за осигуряване на сигурността по границите на Империята. През III век настъпва промяна в характера на клиентските държави,

свързана с промяната на римската отбранителна политика. От края на III век клиентските държави вече не са толкова трайни военно-политически обединения, колкото създадени от конкретна нужда хлабави федерации, чиято основна цел е да подпомагат римските власти за изпълнение на имперските им цели.

Анализирана е връзката между патронатната система и клиентските държави, както и оформянето на монархическия институт сред клиентите на Рим. Много от кралете – клиенти са били принудени да провеждат проримска или най-малкото компромисна политика и да се опитват да запазят благоволенieto на римските власти с цената на почти всякакви отстъпки, за да запазят властта в собственото си кралство. Така клиентските държави се оказват израз на политиката на императорите да си осигурят възможност да действат бързо и ефективно и в отбрана и в нападение, практично използвайки ограничените си ресурси, като в нито един момент не пренасочват твърде много войски в един регион на държавата, за да не се компрометира сигурността в друг. С течение на времето някои клиентски държави са анексирани от Империята и осигуряват военни ефективи за армията ѝ.

Клиентските държави играят важна роля както за защитата на *Pax Romana*, така и за провеждането на римска и проримска политика в тъй наречения „*Barbaricum*”. Благодарение на тях множество римски структури, институции и модели навлизат във Варварския свят и с течение на времето се превръщат в основа на някои от най-напредналите варварски общества, които директно ги заемат или ги трансформират по свое усмотрение.

I.6. *Gentes et regna* – терминология и проблематика на ранносредновековната варварска държавност

Представени са сложните проблеми, свързани с терминологията, която се среща в съчиненията на късноантичните и ранносредновековните автори. Тази терминология предизвиква бурни дебати сред историците, а и сред редица други специалисти. Двата най-основни термина, които трябва да се изяснят са „*gens*” и „*regnum*”. Според автора на дисертацията най-коректният превод на термина „*gens*” е „народ”. Вторият термин пък е най-добре да се превежда като „кралство”, като тук проблемът е свързан с

въпроса какво е съдържанието на този термин. Какво представлява „кралството“ в епохата на преход от Късна античност към Ранно средновековие? Лансирана е тезата, че отговорът се съдържа в произведенията на авторите от епохата, като е прието, че щом те определят дадена структура като кралство следва и ние след критичен анализ на изворите да се съгласим с тяхната позиция и да класифицираме дадената структура като кралство, освен ако нямаме сигурни аргументи против това.

Подчертана е важната роля на монархията за изграждането и поддържането на варварските кралства. Посочени са и отделните проблеми, с които се сблъскват изследователите на варварските кралства, като особен акцент е поставен на проблема за различните видове идентичности в тях. Разгледани са основните историографски концепции за етническото самосъзнание и за значението му в ранносредновековните варварски кралства. Достига се до извода, че поддържането на неримска или антиримска идентичност и демонстрациите на другост в никакъв случай не могат да се определят като *conditio sine qua non* за съществуването на варварско кралство. Подчертана е тезата, че политическият крах на Западната Римска империя създава идеални условия за развитието на новата ранносредновековна форма на държавност – варварските кралства.

I.7. Варварските кралства – основна форма на ранносредновековната държавност

На първо място е проследена ролята на Римската империя за създаването на варварски кралства на нейна територия или на територията на бившите ѝ провинции. Посочено е, че от средата на IV век терминът „*gens*” се появява все по-често в изворите и замества римското „*civitas*”, като подобно нещо се случва и с термина „*regnum*”, който започва да замества римското „*imperium*”. Възникването на варварските кралства се оказва изключително сложен проблем, като изглежда сигурно, че процесите, довели до формирането им, са сложни и многопластови, което не ни позволява на този етап да ги вкараме в някаква строга теоретична рамка и да генерализираме изводи на тази база. По-правилният подход е свързан с изследването на отделните варварски кралства и набелязването на приликите и разликите при тях, като едва след това може да се стигне до генерални заключения.

Задълбочено е изследвано влиянието на Римската империя за възникването и оформянето на варварските кралства, като са разгледани някои от най-модерните теории по въпроса, дело на учени от различни историографски школи. Подчертано е значението на сключваните с Империята *foedera* за този процес. Анализирано е и имперското влияние в сферата на правото, като е подкрепена тезата, че едиктите на римските провинциални власти са първообраз на варварските закони, а по-късното им събиране в кодекси е продължение на римската традиция. Подкрепена е тезата за персонализацията на правото при варварите за сметка на универсалното римско право.

Накратко са споменати различните процеси, които свързват Империята и нейното наследство с варварите, като особено внимание е обърнато на процесите *imitatio imperii* и *translatio imperii*.

Задълбочено са анализирани причините, довели до появата на варварски кралства в земите на Западната Римска империя, като основният акцент е върху властовия вакуум в нея и върху невъзможността ѝ да провежда адекватна интеграция на федератите и на други варварски групи, които все по-често се заселват на нейна територия. В рамките на самите кралства пък процесите на интеграцията и дезинтеграцията водят борба за надмощие помежду си и изходът от тази борба предопределя до голяма степен съдбата на различните варварски кралства, като някои от тях загиват още при първия по-сериозен военен провал или при първата политическа криза, а други оцеляват и се превръщат във важни фактори от политическо, военно и културно естество в Европа и в Средиземноморието.

Лансирана е тезата, че наличието на кралска власт или по-точно на монархия наред със съществуването на ефективна и мощна армия се оказват *conditiones sine quae non* за създаването и укрепването на варварските кралства. Проследена е в детайли ролята на монархията за възникването и развитието на ранносредновековните варварски кралства, като са анализирани функциите на владетеля и начините по които той укрепва властта си. Посочени са няколко детайла, свързани с бургундите и тяхното кралство, което не е обект на изследване в следващите две глави, за да се очертаят някои специфики на ранносредновековните варварски кралства и на значението на монархията за тях.

На следващо място е разгледана ролята на елитите във варварските кралства, като е посочено, че те включват не само аристокрацията на онзи *gens*, чието име носи кралството, но и представители на римското или романизираното население, както и евентуално други варвари, които са аристокрацията на покорени или съюзни *gentes*. Една от основните задачи пред повечето варварски крале е как да интегрират колкото се може по-голяма част от населението във властовите и военните си структури, а не как да се създаде някаква преграда между „новодошлите“ и „заварените“.

На последно място в Първа глава са представени основните проблеми и гледни точки по въпроса за заселването на варварите на територията на Римската империя, като е подчертано, че той ще бъде разгледан в детайли за четирите избрани кралства в следващите две глави. В рамките на тази последна част са представени някои от най-важните изследвания и гледни точки по въпроса, както и основната терминология. Заявена е позицията на автора, че предложената от Валтер Гофарт и Жан Дюрлиа теория за механизмите на процеса на заселване на варварите е най-логична, като е посочено и че на места тя се нуждае от корекции и модификации, които да позволят създаването на една наистина обективна представа за толкова сложните и динамични процеси, свързани с усядането на варварите в бившите имперски провинции.

II. Готските случаи

Първите два случая, които са обект на изследване в дисертацията, са свързани с готите. Самите готи отдавна са в ползрението на изследователите, като за тях е създадена необозрима по размерите и разнообразието си историография. Въпреки това има някои въпроси, които или не са поставени или все още нямат задоволителен отговор. Това налага изследването на готите, като целта е да се проучат визиготи и остроготи и да се проследи какво е значението на федератския статут и на римското наследство за изграждането и оформянето на техните кралства. Първите две части на главата разглеждат проблемите на ранната готска история и първите сключени *foedera* между готите и Империята, като информацията за различните готски групи е обединена в общ наратив. В следващите части пък последователно се разглеждат различни проблеми свързани с историята съответно на Визиготското и на

Остроготското кралства, като се акцентира не върху политическата им история, а върху онези явления, събития и процеси, които показват какво влияние оказва федератският статут при възникването и развитието им.

II.1. Ранна история на готите и първите им контакти с Римската империя

Готите се появяват в историческите извори още през I век след Христа, като са споменати в прословутата „Германия“ на Тацит, като ранните извори за тях обръщат внимание на силната им монархическа власт. Контактите между готите и Римската империя се интензифицират в началните десетилетия на кризисния за Империята III век. Първоначално отношенията между двете страни се свеждат до военни сблъсъци и преминавания на лимеса, най-вече от страна на готите, които търсят лесна плячка в римските провинции. През 268 година император Клавдий II (268 – 270) приема триумфалното прозвище „*Gothicus*“, което показва нарасналия престиж на готите, който е свързан с все по-голямата им сила и с факта, че често застрашават сигурността на Империята. През същия този III век етнонимът „*гутони/готони*“ е окончателно заменен с името „*готу*“, което се използва за означаването на различни групи, живеещи на север от Дунавския лимес на Империята. В края на III – началото на IV век се появява вътрешно разделение сред самите готи, което е фиксирано в изворите чрез използването на две групи названия: *тервинги/визи* и *гревтунги/остроготу*. На базата на комплексните данни от археологическите находки и историческите извори изглежда, че се оформят две готски групи, но според автора на дисертацията трябва да се подхожда по-предпазливо по въпроса с пълното и безкритично отъждествяване на гревтунгите с остроготите.

Изследвани са различните протодържавни или държавни структури на готите в земите на север от Дунав, като особен акцент е поставен върху кралството на Ерманарих, което е унищожено от хуните. Това довежда до разделяне на готите, които са били под властта на Ерманарих, на няколко групи. Проследени са и процесите, които протичат по същото време сред тервингите, където се оформят институциите *iudex* и *reiks*. Анализирани са употребата на имената *Gothia* и *Gutthiuda* по отношение на земите на някогашната римска провинция Дакия, където най-вероятно също е съществувала

готска протодържава, само че на тервингите. В периода III – IV век се развиват някои от най-важните институции и структури сред готите и бавно се оформят двете основни готски групи, които след това ще поемат по различни пътища, за да създадат в крайна сметка свои кралства на имперска територия.

II.2. Готите – федерати на Римската империя

Готите започват изключително интензивни контакти с Римската империя през III век и има вероятност още през 238 година да са станали нейни федерати, като в резултат на това през 242 година в армията на император Гордиан III (238 – 244) срещу Персия се бият готски контингенти. Целият III век е изпълнен с различни военни сблъсъци между готите и Империята, които най-често са последвани от сключване на *foedera* и предоставяне на федератски статут на различни готски групи. Има и отделни случаи при които отделни готи или по-малки готски групи са заселвани като *coloni* в балканските провинции на Империята. В последните десетилетия на III век неколцина императори се кичат с триумфалните титли *Gothicus* и *Gothicus maximus*, което показва доминацията на Империята над готите в този период. Наред с това продължава употребата на готи – федерати в различни военни кампании, провеждани от римските императори.

След това са изследвани контактите и взаимодействията между готите и Империята по време на управлението на императорите Диоклециан (284 – 305) и Константин Велики (306 – 337), като изключително детайлно е анализиран договорот, сключен между император Константин и готите през 332 година. Лансирана е тезата, че по силата на този договор готите получават федератски статут и именно той е в основата на промененото им отношение към Империята, като в рамките на следващите 30 години липсват свидетелства за сериозни военни сблъсъци между двете страни и освен това се забелязва една завидна лоялност от страна на тервингите към Константиновата династия.

На следващо място детайлно са изследвани и анализирани трите последователни договора, сключени между Римската империя и готите съответно през 369, 376 и 382 година. Първият договор е сключен от Атанарих и император Валент (364

– 378). Той е бил по-неизгоден и за двете страни и може да се причисли към групата на тъй наречените „*foedera aequa*“. Договорът от 376 година е изключително важен, тъй като позволява на част от готите да се заселят на имперска територия и в крайна сметка неизпълнението на клаузи по договора ще доведе до битката при Адрианопол. Третият договор е сключен между готите и император Теодосий I (378 – 395). По силата на този *foedus* готите създават държава в държавата, тъй като запазват своята автономия в границите на Римската империя. Така в резултат на сключените през IV век *foedera* между готите и Римската империя се осъществява процес, който променя както имперските провинции, в които варварите се настаняват, така и самите готи, които възприемат много римски традиции, институции и структури и все по-активно участват не само във външната, но и във вътрешната политика на Империята.

В края на тази част е проследена историята на онази готска група, която е предвождана от Аларих, като специално внимание е обърнато на сключените с Империята договори и на факта, че Аларих в различни моменти е носел римски военни титли и титлата *крал на готите*, като втората е особено важна, тъй като именно монархията е в основата на създаденото по-късно Визиготско кралство в Аквитания.

II.3. Възникване и развитие на Визиготското кралство в Аквитания

Визиготското кралство в Аквитания възниква благодарение на сключения през 418 година договор между римския *comes et magister utriusque militiae* Констанций и крал Валия (415 – 418/9). По силата на този договор на готите са отстъпени провинциите Втора Аквитания, Новемпопулана и Първа Нарбона. Така възниква първото варварско кралство на имперска територия и това дава началото на процеса на „Трансформация на Римския свят“ в резултат на който се появяват множество варварски кралства върху бившите територии на Империята. Анализирани са задълбочено причините, накарали Империята да сключи този договор, като е изказано предположението, че това всъщност представлява целенасочен опит от страна на централната власт да върне под контрола си изключително богатите територии на Галия, които в края на IV и началото на V век са се откъснали от властта на Равена и са били сцена за появата на не един и двама узурпатори. Готите започва да играят ролята на римски гарнизон в Галия и като такъв участват в битката при Каталаунските полета

например. Дълго време готите запазват федератския си статус, тъй като той им гарантира икономическа, политическа и идеологическа поддръжка от страна на властите в Равена.

Отношенията между Визиготското кралство и Западната Римска империя се променят, когато на престола в Тулуза сядат крал Еурих (466 – 484). В резултат на неговите действия Визиготското кралство се превръща в независимо от Империята още преди свалянето на император Ромул Августул (475 – 476). Защитена е тезата, че, макар визиготите вече да не са формално федерати на Империята след 475 година, те продължават да се възползват от създадената благодарение на федератския статус рамка, която им помага да създадат и поддържат един успешен механизъм за съжителство с местното гало-римско население.

Следващият проблем, който е обект на изследване, е процесът на заселване на визиготите в Аквитания. Отхвърлена е тезата за прилагането на системата „*hospitalitas*” при тяхното настаняване. Според автора на дисертацията визиготите се заселват, като получават не земя, а правото да събират данъци от определени поземлени парцели, като всеки воин получава това право, като в замяна на това служи безвъзмездно в армията. Анализирани са значенията на термините „*sortes Gothicas*” и „*tertia Romanorum*”, които пряко се отнасят към процеса на заселване. Изказана е тезата, че визиготите успяват лесно да се прехвърлят от Галия в Испания след поражението при Вуйе благодарение на факта, че не са били земевладелци, а просто са събирали данъците от определени поземлени имоти.

На следващо място са изследвани основните институции и структури във Визиготското кралство в Аквитания. Монархията е разгледана като една от най-важните, ако не и най-важната институция в Кралството. Тя се оказва основната движеща сила, която оформя останалите институции на Кралството. Освен това монархията наред с армията е онази „*чисто готска*”, поне в идеологически аспект, институция, която гарантира не просто оцеляването, а сигурността и просперитета на *gens et regnum Visigothorum*. Проследено е оформянето на първата кралска династия на визиготите в Аквитания, която управлява кралството без прекъсване от 418/9 до 507 година, както и силната връзка между монархическата власт от този период и

столицата Тулуза. Анализирани са елементите на владетелската идеология, като е обърнато специално внимание на титлата „*rex Gothorum*”. След това са разгледани и анализирани различните военни и административни длъжности в Кралството, като е поставен акцент върху използването на римското наследство. Проучена е и историята на църквата във Визиготското кралство, като тук акцентът е върху съществуването на две паралелни църковни организации, които не позволяват интеграцията на визиготи и гало-римляни. В края на тази част е поместено изследване на визиготското юридическо наследство от този период, като е отчетено, че и двата основни законника на Тулузкото кралство са сериозно повлияни от римското право, но съдържат и редица оригинални елементи.

II.4. Развитие на Визиготското кралство в Испания

Проследени са първите етапи на проникването на визиготите в Испания, като се акцентира върху факта, че те се появяват за първи път в диоцеза в качеството си на римски федерати. След поражението от франките при Вуйе центърът на визиготската държавност се премества в Испания, като за един сравнително кратък период визиготите са в тесен съюз с остроготите и дори за кратко Теодорих Амал е регент на малолетния визиготски крал, като по този начин формално управлява двете кралства без това да се отразява на спецификите на визиготската държавност. При крал Амаларих (526 – 531) е премахната зависимостта на визиготите от остроготите и отношенията между двете кралства са урегулирани с нарочен договор. След смъртта на Амаларих династията на Балтите окончателно престава да съществува и в следващите векове владетели от различни родове ще заемат престола в Кралството без някой от тях да успее да създаде стабилна династия. Това ще се превърне в хроничен проблем на Визиготското кралство и в една от неговите специфики, като в крайна сметка ще се стигне дотам, че да се оформи нещо като изборна монархия, при която кралете се избират или поне утвърждават от представителите на клира и аристокрацията, събрани заедно по време на тъй наречените *Толедски събори*.

Проследени са отделните елементи на визиготската идеология в Толедското кралство, като е обърнато специално внимание на факта, че някои от кралете се опитват да осъществят процеса *imitatio imperii*. Подобно желание личи и в

законодателството на Визиготското кралство от този период, което също е обект на задълбочен анализ. Особен акцент е поставен върху опита на централните власти да засилят процеса на интеграция между готите и испано-римляните чрез законодателството и чрез приемането на православното християнство. До края на VI век в Испания едновременно са в ход интегративни процеси и процеси на засилване на местните елити със съпътстващата ги децентрализация. Тези противоположни процеси слагат своя отпечатък върху специфичното развитие на Визиготското кралство в този период. Подобна динамична картина се наблюдава и през следващия VII век, когато централните власти правят отчаяни опити за централизация, но се сблъскват с твърде мощните местни елити, които до голяма степен успяват да ограничат властта им.

На следващо място на изключително задълбочен анализ са подложени понятията *gens* и *regnum*, като е формулирана тезата, че през VII век и най-вече след IV Толедски събор под термина *gens Gothorum* вече се разбира цялото население на кралството, което е обединено под властта на „нашите крале“. Кралете и най-близките им съветници се опитват да консолидират населението и да създадат един общ народ от всички разнородни групи население, които живеят в Испания. Показателна в това отношение е фразата *patriae gentisque Gothorum*, която напомня на *senatus populusque Romanus*. Едновременно с това кралете се опитват да сакрализират властта си и да я подсилят, но срещат отпор в лицето на епископите и на аристокрацията. В крайна сметка централните власти успяват да постигнат частични успехи, изразяващи се във включването на испано-римското население в групата на *gens Gothorum*, която всъщност включва всички хора, живеещи в *Hispania*, т.е. всички поданици на визиготския монарх. От друга страна обаче не успяват да завършат политиката на централизация на Кралството и това се оказва една от причините за бързия му разгром от силите на арабите в началото на VIII век.

II.5. Възникване и развитие на Остроготското кралство в Италия

Остроготското кралство в Италия е едно от най-кратко съществувалите варварски кралства в Западна Европа. Официално неговата история започва през 493 година, когато Теодорих Амал поема властта над Италия, и завършва само 59 години по-късно със смъртта на последния остроготски крал Тея през 552 година. Въпреки това

неговото изследване очертава редица специфики при преминаването от федератски статут към ранносредновековна държавност.

Най-напред е проследено оформянето на остроготите като отделна и ясно различима готска група, като е подчертано значението на хуните за този процес. В сърцето на групата на остроготите е кланът на Амалите, който изиграва важна роля за обединението на различни готски групи в рамките на единен *gens*. Около средата на V век част от остроготите стават федерати на Империята, като в резултат на един от договорите невръстният Теодорих Амал е изпратен като заложник в Константинопол. След завръщането си при готите той слага край на Панонското им кралство и се преселва в границите на Империята, като е сключен нов *foedus*, който позволява на остроготите да се заселят на Балканите. След две драматични десетилетия, прекарани в борби за власт и императорско благоволение на Балканите, Теодорих Амал сключва поредния си *foedus*, този път с император Зенон (474 – 491), и начело на остроготите се отправя към Италия, където трябвало да победи Одоакър и да управлява в името на Империята и по-конкретно в името на император Зенон.

През 493 година Теодорих Амал влиза в Равена и съвсем скоро елиминира Одоакър, като по този начин остроготският крал се превръща в безспорния военен лидер на варварските военни контингенти в Италия, а неговата войска остава единствената напълно боеспособна армия в префектурата. Така е поставено началото на Остроготското кралство в Италия, което от самото начало е по-скоро дуалистична държава като армията е прерогатив на остроготите, а цивилната администрация и стопанските дейности – на римляните.

След това е проследено развитието на идеологията на Остроготското кралство, което е пряко свързано с признаването на кралската титла на Теодорих в резултат на нов *foedus*, сключен през 497 година между него и император Анастасий I (491 – 518). По силата на този договор Теодорих е бил фактически независим владетел, но сам избира в определени случаи и по определени поводи да не се представя за такъв и дори да не действа като такъв, за да не се нагнетява ненужно напрежение по оста Равена – Константинопол и за да успее по-лесно да привлече местното население към себе си и към своето кралство. По този начин федератският статут се оказва удобна

юридическо-идеологическа рамка в която се вмести Теодорих, за да легитимира властовите си позиции в Италия.

На следващо място са изследвани причините, които карат Империята да позволи заселването на остроготите в Италия и създаването на тяхното кралство, както и причините, накарали Теодорих да се отправи на Запад. След това са проследени успехите на управлението на крал Теодорих Велики (493 – 526), като са отбелязани и малкото му, но сериозни неуспехи, като опитът за създаване на мъжко потомство например. В резултат на това след смъртта на Теодорих династията му не е стабилна на престола и скоро е свалена от власт, което се превръща във формален повод за войната, започната от император Юстиниан I (527 – 565) срещу Остроготското кралство, като в резултат на тази война то е унищожено.

Следващият проблем, на който е обърнато специално внимание, е процесът на заселване на остроготите в Италия. И тук, както при визиготите, заселването е пряко свързано с федератския статут и остроготските воители получават определени данъчни постъпления в замяна на службата си в армията. Тук механизмът е доста по-ясен, поради наличието на повече изворови данни, които показват, че всеки воин получава списък със задължените нему римски собственици от които той сам си събира данъка. Освен това остроготските воители получават ежегодни дарове от своя владетел. Анализирани са значенията на термините „*millena*” и „*illatio tertiarum*”, които са пряко свързани с процеса на заселване.

В следващия параграф са изследвани основните институции и структури в Остроготското кралство, като на първо място са проучени спецификите на остроготската монархия, която е в основата на възникването и развитието на кралството. Анализирани са различните обръщения и титли, които използват Теодорих Велики и неговите наследници, като е подчертан фактът, че Теодорих е част от системата на ромейското ойкумене. Според идеологията, изработена за да утвърди властта и авторитета на Теодорих, той стои по-ниско от императора, така както кралете на другите варварски *gentes* стоят по-ниско от него. Посочени са много аргументи в подкрепа на тезата, че и при остроготите се осъществява процес *imitatio imperii*. Втората най-важна институция в Кралството била *exercitus Gothorum*, която се оформя

именно благодарение на федератския статут на остроготите, които десетилетия наред воювали като федерати на Източната Римска империя или пък се биели в защита на собствените си интереси против войските на император Зенон. Администрацията на Остроготското кралство пък била смесица от римско наследство и малко, но съществени остроготски нововъведения, които осигурявали високата позиция на представителите на *gens Ostrogothorum* в обществото. Подобен е и характерът на правото. Лансирана е тезата, че *Едиктът на Теодорих* е опростена версия на римските правни норми, която е далеч от идеята за класическото римско право и която е създадена, за да отрази новите реалности в Постримска Италия.

На последно място е изследвано етническото самосъзнание и другите идентичности, които съществуват в Остроготска Италия. Отхвърлена е категорично тезата за липса на етническо самосъзнание сред остроготите. Изследвано е наличието на множество различни идентичности в Кралството, като особен акцент е поставен върху остроготската идентичност, която в определени случаи е не само етническо самосъзнание, но и един вид „супер идентичност“. Лансирана е тезата, че в остроготското общество протичал бавен и невинаги праволинеен процес на асимиляция и сближаване на местния римоиталийски и готския елит. Процесът не успява да завърши, понеже бил доста бавен и през 30-те години на VI век бил прекъснат от инвазията на Източната Римска империя. Освен това изглежда, че в средите на готския елит все още е имало силно преклонение пред собствената идентичност и това допълнително възпрепятства интеграцията и консолидацията на различните групи в Кралството.

III. Вандалският и Франкският случай

В Третата глава на дисертацията са изследвани два на пръв поглед диаметрално противоположни случая – вандалският и франкският. Съвсем преднамерено те не са разделени в две отделни глави, тъй като в рамките на една смислово-тематична единица най-лесно ще може да се акцентира както върху големите разлики, така и върху осезаемите прилики помежду им. Особено полезно е подобни случаи да се разглеждат не изолирано един от друг, а в тясна връзка. Сравнителният анализ на

процесите на възникване и развитие на Вандалското кралство в Северна Африка и на Франкското кралство в Галия ще бъде от голяма полза за установяване на всички налични сходства и специфики.

III.1. Вандалският случай

Вандалите за разлика от останалите изследвани в дисертацията групи сякаш не заемат подобаващото им място в световната историография и изследванията, свързани с техния *gens* и тяхното *regnum*, са доста по-малко от онези, посветени на готи и франки. Все пак не може да се отрече фактът, че бидейки „германски народ“, каквото и конкретно да значи това за всеки отделен изследовател, вандалите сравнително рано попадат във фокуса на научните дирения. Интересът към тях се засилва постепенно от 70-те години на XX век до днес, като в последното десетилетие са публикувани сериозен брой статии и няколко монографии, посветени на различни въпроси, свързани с вандалите и тяхното кралство. В тази част от III глава, която е посветена на Вандалския случай е направен опит да се създаде една сравнително пълна представа както за ранната история на вандалите и първите им контакти с Империята, така и за сключените *foedera* между двете страни, за да може да се достигне до проучване на процеса на изграждане и утвърждаване на Кралството на вандали и алани в Северна Африка.

III.1.1. Ранна история на вандалите и първите им контакти с Римската империя

Ранната история на вандалите не е проучвана самоцелно, а в пряка връзка с поставените в началото въпроси. По тази причина акцентът е поставен върху периода на установяване на първите контакти между Римската империя и различни вандалски групи. Посочени са първите употреби на етнонима *Vandili/Vandilii*, както и възможността вандалите да са свързани с тъй наречената „Пшеворска археологическа култура“. След това са посочени споровете около възможността споменатите *Vandili* да са онези вандали, които след 429 година създават свое кралство в Северна Африка, като отчетливо изразена е тезата, че не е невъзможно да се търсят общи черти и допирни точки между групи с едно и също наименование и сходни традиции и

легенди, които живеят на различни места в различни исторически моменти. Изказано е мнението, че етнонимите и етническото самосъзнание имат своето важно място при изследването на различните варварски *gentes*, въпреки твърде модерните напоследък усилия те да се пренебрегнат или дори да се изключат от изследователското поле.

След това е проследено оформянето на двете основни подгрупи сред вандалите – силинги и асдинги и първите им сблъсъци с Римската империя по време на Маркоманските войни (166 – 180), като е отбелязана възможността още в този толкова ранен етап от контактите им с Империята да е сключен *foedus* между двете страни. Проследени са и следващите контакти, за да се стигне до времето около 270 година, когато е сключен първият фиксиран в изворите договор между вандалите – асдинги и Римската империя, по силата на който вандалите се задължават да помагат на Империята с 2000 конника. Отбелязана е възможността в края на III век група вандали да са били заселени като римски *laeti* в Британия. Като цяло може да се каже, че през III век вандалите все по-често попадат във фокуса на римската външна политика.

През IV век изворите данни за вандалите продължават да са оскъдни, но все пак вече можем да открием първия назован по име вандалски крал. Това е кралят на асдингите Визимар, който управлявал по времето на император Константин Велики. В края на IV и в началото на V век вандалите вече представляват по-сериозна заплаха за сигурността на Империята, като нееднократно преминават Дунавския лимес и атакуват римските провинции. През 401/402 година е сключен поредният *foedus* между вандалите и Империята, като този път тя е представявана от своя *magister militum* Стилихон, който сам по себе си е чудесен пример за вандал, успял да се издигне в Империята.

Първата фаза на контакти и взаимоотношения между вандалите и Римската империя продължава около 250 години и се характеризира най-вече с епизодични набези и военни сблъсъци. Това обаче е и периодът на първите сключени договори между двете страни, като в резултат на тях вандали служат рамо до рамо с римската армия, а в замяна получават ежегодни субсидии и се радват на свободни търговски контакти с имперските земи. Още в този период може да се проследи чрез археологически находки римското влияние сред тази варварска група.

III.1.2. Навлизане на вандалите на територията на Римската империя

Проследени са причините довели до отслабването на защитата на Римския лимес в началото на V век, което в крайна сметка позволява на военна коалиция, съставена от вандали, алани и свеби да премине река Рейн в началото на 406 година и да атакува богатия римски диоцез Галия, който по това време е база на различни претенденти за имперския престол. След няколко години, прекарани в Галия и Седемте провинции, вандали, алани и свеби се отправят към диоцеза Испания и започват да навлизат на Иберийския полуостров през есента на 409 година. Анализирано е споменатото в изворите разделяне на Испания „по жребий“ между аланите, вандалите – силинги, вандалите – асдинги и свебите.

Лансирана е тезата, че има голяма вероятност вандали, алани и свеби да са сключили *foedus* с узурпатора Максим и по силата на този договор да са уредили заселването си в Испания и в съответствие с него да са търсели адекватен *modus vivendi* с местното испано-римско население. Изследвани са и неуспешните опити за сключване на *foedus* с легитимните римски власти в лицето на *comes et magister utriusque militiae* Констанций. След провала на тези опити се намесва един нов елемент, а именно имперските федерати визиготи, които разбиват през 417 – 418 година армиите на алани и вандали – силинги. Това е моментът в който се променя балансът на силите в коалицията преминала през 406 година река Рейн. От този момент водещият елемент са вандалите – асдинги и тяхната кралска династия, която носи същото име. Повратният момент за вандалите и техните съюзници е победата им над римската армия на Кастин през 422 година след която стават господари на Южна Испания.

След това започва засилен процес на консолидация в групата на вандалите и техните съюзници и за кратко са покорени редица римски *civitates* в Испания, като започват атаки и срещу Балеарските острови и провинция Мавретания. От този момент вандалите започват да опознават богатите римски провинции в Северна Африка и интересът им към тях нараства с всяка изминала година.

Специално е отбелязана важната роля на монархията в изключително динамичните и бурни за вандалите времена в началото на V век, като са посочени действията на тримата им известни крале от този период – Годегизел, Гундерих и Гейзерих.

III.1.3. Възникване на Кралството на вандали и алани в Северна Африка

Най-напред са посочени ограниченията и проблемите, с които се сблъсква всеки изследовател на Кралството на вандали и алани, като сред най-сериозните са липсата на собствена писмена история и липсата на запазен кодекс със закони, както и необходимостта да се разчита на данни от исторически текстове, писани от открити неприятели на вандалите като Виктор от Вита и Прокопий Кесарийски.

Началото на процеса на създаване на Кралството на вандали и алани в Северна Африка е поставено с решението на крал Гейзерих да се премести с народа си от римския диоцез Испания в диоцез Африка, като са анализирани причините за това решение. Самото преместване се случва през 429 година, като решително е отхвърлена тезата, че то е иницирано от *foedus*, сключен между *comes domesticorum et Africae* Бонифаций и крал Гейзерих. Подложена е на задълбочен анализ информацията, че вандалите и аланите са 80 000, когато преминават в Северна Африка, като е изказано мнението, че тази цифра е по-скоро символична и че се налага да се използват много по-сериозно археологическите данни, за да се определи приблизителният брой на хората, последвали Гейзерих в Северна Африка.

След това е проследена историята на първоначалните военни стълкновения между крал Гейзерих и римските провинциални власти, като след отзоваването на *comes Africae* Бонифаций Гейзерих завладява голяма част от диоцеза и влиза в град Хипо Региус, който се превръща в първа столица на вандалите в Африка. Анализирани са задълбочено договорът от 435 година, сключен между император Валентиниан III (425 – 455) и крал Гейзерих, като е изказано предположението, че това може би е първият договор сключен през V век между легитимен римски император и вандалски крал. По силата на този договор вандалите получават правото да владеят Хипо Региус и всички територии, които са завладели в Африка до момента.

Само четири години по-късно договорът е нарушен от страна на вандалите и на 19 октомври 439 година победоносната им армия влиза в Картаген, който се превръща в новата столица на Кралството. Задълбочено е анализирана ролята на Картаген в Кралството на вандали и алани, като е посочено, че именно датата на превземането на града е смятана от крал Гейзерих за символично начало на неговото управление и за дата на създаване на Кралството. По-късно много събития ще се датират именно по датата на превземането на Картаген, а наред с това ще се появи и един нов пласт във вандалската идеология, който може да се нарече „пунически“ и който е свързан пряко с идеята за величието и древността на Картаген.

След превземането на Картаген е сключен нов *foedus* между крал Гейзерих и император Валентиниан III. Това е договорът от 442 година, който също е анализиран много задълбочено, за да се достигне до извода, че с него е поставено началото на независимото Кралство на вандали и алани в Северна Африка, което е формално признато от Западната Римска империя и владее териториите си „законно“.

В основата на изграденото *regnum Vandalorum et Alanorum* стоят няколко сериозни военни успеха, чийто безспорен връх е завладяването на Картаген. Освен тях ключова роля изиграват и двата договора, сключени между император Валентиниан III и крал Гейзерих. Защитена е тезата, че процесът на възникване на Кралството на вандали и алани в Северна Африка е доста по-различен от този на Визиготското кралство в Аквитания или на Остроготското кралство в Италия.

III.1.4. Развитие на Кралството на вандали и алани в Северна Африка

Аргументирано е решението на автора да не се занимава с изследване на политическата история на *regnum Vandalorum et Alanorum*, а да обърне внимание на няколко специфични проблема, които са изключително важни за проследяване на значението на федератския статут и римското наследство при оформянето и развитието на Кралството.

Първият подобен проблем е процесът на заселване на вандалите и техните съюзници в Северна Африка. Лансирана е тезата, че първоначалното заселване на вандалите е осъществено в съответствие с *foedus*-а от 435 година, като вандалите

получават не юридическа собственост върху определени поземлени парцели, а правото да събират данъци от тях. Анализирано е разделянето на провинциите в Кралството след договора от 442 година, като се акцентира върху факта, че крал Гейзерих запазва за себе си няколко провинции, което не означава, че отнема земята от законните ѝ собственици, а че решава всички данъчни постъпления от тези провинции да отиват при него.

Оспорена е тезата за широкомащабни и разорителни конфискации от страна на вандалите. Освен това е оборена и теорията, че вандалите са предпочитали да живеят в провинциални вили, като са приведени достатъчно аргументи, доказващи, че те са предпочитали живот в градовете на Северна Африка. Отбелязано е също така, че градският живот не претърпява упадък, а трансформация, като са посочени както заимстваните от вандалите римски елементи, така и нововъведенията. Задълбочено е анализирано значението на термините „*funiculum hereditatis*” и „*sortes Vandalarum*”, които са пряко свързани с процеса на заселване на вандалите и техните съюзници, като основният извод е, че поне в началото това са поземлени имоти от които определени индивиди са имали право да събират данъци в замяна на военна служба във вандалската армия.

След това са изследвани основните институции и структури, като е лансирана тезата, че монархията играе най-важна роля за създаването, оформянето и развитието на Кралството. При вандалите монархията била неразривно свързана с династията на Асдингите, която управлява *regnum Vandalarum et Alanorum* от началото до самия край. Разгледана е в детайли владетелската идеология, като е обърнато специално внимание на тъй наречената „*constitutio Genserici*” и на специфичния начин на престолонаследие, който се прилага в Кралството. Освен това е анализирана титлата *rex Vandalarum et Alanorum*, която е използвана от всички монарси от Гейзерих до Гелимер.

Изследвана е администрацията на Вандалското кралство, като е посочено наличието на отделни дворове около различни представители на династията на Асдингите и е очертана ролята на тези дворове за развитието на Кралството. Наред с това са анализирани римските заемки в администрацията, както и съществуването на някои специфични вандалски длъжности като „*praepositus regni*” например. Направен е

и опит да се изследва законодателството на Вандалското кралство, като тук заключенията са ограничени от липсата на достатъчно изворови данни. Направен е изводът, че макар да използва някои римски структури и институции Вандалското кралство има редица специфики, които го превръщат в нещо повече от умалено копие на Римската империя.

След това са изследвани етническото самосъзнание и различните видове идентичности, срещащи се в Кралството на вандали и алани. Лансирана е тезата, че съществуват 3 основни етнически идентичности: вандалска, либийска и мавърска. Наред с това са съществували и други идентичности (социални, религиозни и т.н.), които са оказвали влияние върху светогледа и поведението на отделните индивиди. Акцентът е поставен върху различните етнически идентичности и основно върху вандалското етническо самосъзнание и идеологията, която стои зад него. Тази идеология създава контрапункт на *Romanitas*, който можем да наречем условно *Vandalitas*. Лансирана е тезата, че Кралството на вандали и алани представлява пъстра мозайка от различни идентичности, които имат важно значение за различните процеси, събития и явления в него.

На последно място е изследвана подробно историята на омиусианската църква в Северна Африка, която реално е църквата на вандалите. Анализирани са нейните специфики и са проследени отделните етапи на нейното изграждане и развитие, както и опитите на кралете Хунерих и Тразамунд да наложат омиусианството като основна религия не само сред вандалите, но и сред местното население. Анализирани са успехите и неуспехите на църковната политика на вандалските владетели, като е поставен акцент върху ролята на църквата за вандалското етническо самосъзнание и за хомогенизирането на разнородните групи, последвали крал Гейзерих в Северна Африка. Проследени са процесите, които в крайна сметка водят до създаването на силна алтернативна църква в Северна Африка, но пък същевременно не успяват да сплотят всички групи в една хомогенна общност, която да окаже по-сериозен отпор на армията на Велизарий.

Последователно е аргументирана и тезата, че посредством различни идеологически средства и механизми вандалите се опитват да осъществят не просто *imitatio imperii*, а *translatio imperii*.

III.2. Франкският случай

Това е последният случай, който е обект на изследване в дисертацията. Франките често са смятани за по-особен случай от останалите варварски *gentes*, които създават свои кралства в бившите провинции на Западната Римска империя, най-вече поради факта, че кралството им се оказва изключително устойчиво и през 800-та година дори се трансформира в империя. По тази и по ред други причини франките от векове са във фокуса на историческите изследвания. Заради това в дисертацията се акцентира само върху онези моменти, които могат директно да отговорят на поставените в началото въпроси, без да се навлиза в различни детайли относно политическата им история или други проблеми, които са били обект на многократни целенасочени изследвания. Приведена е необходимата библиографска справка, която позволява на читателя лесно да навлезе в детайлите, ако се заинтригува от нещо конкретно.

III.2.1. Ранна история на франките и първите им контакти с Римската империя

Франките не са споменати от Тацит или от друг автор от I или II век за разлика от готи и вандали. Това най-вероятно означава, че са се оформили по-късно. Първите писмени извори, споменаващи франките са от края на III век, като има няколко по-късни извора, които споменават франкски групи и различна тяхна активност от средата на същия този III век. Най-вероятно именно тогава се интензифицират контактите между различни групи по Рейнския лимес и Римската империя и в резултат на тези контакти разнородните племена (хамави, бруктери, хатуарии, амписварии и салии, като някои учени добавят към тях и тубанти, узипети, тенктери и хазуарии), които са споменавани дотогава в изворите, стават известни под общото название „*франки*“.

Първите засвидетелствани контакти между франките и Империята са под формата на военни сблъсъци, като особено любопитно е, че още в най-ранния извор,

споменаващ франките, се съдържа информация за сключване на *foedus* с Империята. Това най-вероятно означава, че още от края на III век част от франките са се ползвали с федератски статут и че с течение на времето той се превръща в една от същностните им характеристики. В по-късни извори се съдържа информацията и за други *foedera*, сключени с франките през III и в началото на IV век.

В началото на IV век франките започват да играят все по-важна роля в Галия и много често имат пряка връзка с нивото на сигурност/несигурност в диоцеза. Показателно е, че след победата си над тях Константин Велики организира в град Трир тъй наречените „*ludi Francici*”. В средата на века се появяват франки във висшите ешелони на армията и държавната администрация, като дори има опити за узурпация на престола, като тези на Магнус Магненций и Силван. Някои франкски групи започват да се установяват като *laeti* или *dediticii* на римска територия, а други в ролята на римски *foederati* пазят Рейнския лимес и зоната отвъд него. Във втората половина на века се появява първият франкски крал, който има и римска титла. След 388 година Империята се отдръпва частично от Галия и това довежда до още по-сериозното влияние на франките в живота на диоцеза.

През V век франките допълнително утвърждават позицията си на едни от най-лоялните партньори на Империята. Те се бият срещу вандали, алани и свеби през 406 година, а по-късно застават на страната на Аеций в битката при Каталаунските полета. В хода на IV и особено през V век в Северна Галия се появяват множество погребения с богати дарове, които са наречени „*федератски погребения*”, като една голяма част от тях са свързани с франките, които, бидейки федерати, вече играят ролята на римска армия в тази част на диоцеза.

III.2.2. Възникване на Франкското кралство

Възникването и първоначалната история на Франкското кралство най-често се свързва с династията на Меровингите, които полагат началото на процеса на обединение на франките и които в крайна сметка успяват да подчинят под властта си не само различните франкски групи, но и местното гало-римско население и други варварски *gentes*. Проследено и задълбочено анализирано е управлението на кралете

Хлогио, Меровеи и Хилдерих I (456 – 481/2), като е поставен акцент върху различните *foedera*, сключени от Хлогио и Хилдерих I. Лансирана е тезата, че франките, използвайки ресурсите на Империята и воювайки заедно с нея срещу други варварски групи, укрепват позициите си в Галия и все повече изглеждат като истинската римска армия в очите на местното население. По този начин франките започват да се утвърждават като един от основните претенденти за властта в Галия в условията на колапс на Западната Римска империя след 476 година.

След това задълбочено е проучено и анализирано управлението на крал Хлодвиг (481/2 – 511), който успява да изгради единното Франкско кралство, превръщайки франките в доминираща сила в Галия. Това е осъществено благодарение на военни победи срещу Сиагрий, алеманите, бургундите и визиготите. След това Хлодвиг завършва процеса на създаване на единно кралство чрез ликвидирането на множество дребни франкски *reguli*. Обърнато е специално внимание на приемането на православното християнство и ролята му в живота на Кралството.

Посочена е бързата еволюция, която франкското общество изживява само за едно поколение, като за основна илюстрация на тази еволюция е използвано сравнение на погребенията на кралете Хилдерих I и Хлодвиг. За разлика от баща си Хилдерих, който е погребан в земята, заобиколен от конски погребения и в съзвучие с практиките на изток от Рейн, то Хлодвиг избира погребение *ad sanctos*, което скоро ще стане обичайна практика за аристокрацията в Кралството и множество крале, кралици и висши аристократи ще бъдат погребани в различни църкви из земите на *Francia*.

Лансирана е тезата, че франкските владетели се възползват по най-добрия възможен начин от позицията си на лоялни имперски федерати, а след колапса на Западната Римска империя започват да провеждат активна политика с цел да се представят като легитимни наследници на Рим и като представители на Източната Римска империя, които са овластени да ръководят делата в Галия.

III.2.3. Развитие на Франкското кралство

В тази последна част на дисертацията са изследвани три проблема, които имат най-пряко отношение към поставените в началото въпроси, а именно: процесът на

заселване на франките, основните структури и институции във Франкското кралство и етническото самосъзнание и съществуването на други идентичности в него.

Цялостно е изследван и анализиран процесът на заселване на франките, като е обърнато специално внимание на неговите специфики в сравнение с останалите изследвани варварски кралства. Най-важната му специфика е, че той продължава много дълго, тъй като различни франкски групи се заселват на имперска територия като *dediticii*, *laeti* или *foederati* от III век чак до колапса на Западната Римска империя през 476 година. Освен това различните франкски групи се заселват в Империята с различен статут. Това създава една изключително пъстра картина, като процесът на заселване изглежда не е праволинеен и при неговото осъществяване не се прилага един-единствен механизъм.

Подкрепена е тезата, че участниците във франкската армия и администрация получават наследствени поземлени парцели от които имат право да събират данъци, но които не са тяхна фактическа собственост. В замяна на събираните данъци те дължат безвъзмездна служба на своя владетел и трябва да участват в армията и/или администрацията, като всяко неучастие се наказва с тежка глоба, наречена *heribannus*. Мнозина франки обаче са притежавали и имоти, които са в тяхно юридическо и фактическо земевладение, като най-късно в края на VI век всеки франкски воин е имал своя собствена земя.

Отбелязано е съществуването на кралски земи, които влизат в тъй наречения *census*, и на църковни земи, много от които с течение на времето получават имунитетни грамоти от владетелите. Изследвано е функционирането на данъчната система в Кралството, която макар да е повлияна от римското наследство, включва много нови елементи и най-важното е значително опростена, за да бъде максимално ефективна. Във Франкското кралство се появява и специфичен феномен, наречен „*облагане с данъци, осъдено от общественото мнение*“, като неплащането на данъци се е приемало за някакъв вид геройство.

При изследването на основните структури и институции във Франкското кралство е лансирана тезата, че и тук основна роля играят монархията и армията. Франкската монархия е свързана с династията на Меровингите, като е обърнато

специално внимание на легендите за произхода им. Освен това е проследен специфичния за франките процес на разделяне на Кралството между синовете на починалия владетел. Този процес често е наричан *Teilungen* и в резултат на него възникват франкски подкралства, които пък са наричани *Teilreiche*. Посочени са позитивите и негативите от този процес, който води дотам, че след смъртта на Хлодвиг Меровингското кралство е било под властта на един владетел само в четири кратки периода. След това е изследвана владетелската идеология на франките, като основен акцент тук е желанието на франкските монарси да демонстрират *Romanitas* и да се възползват от римското наследство, за да се представят като легитимни владетели не само на франките, а на цялото население, живеещо в Галия.

След това са проследени отделните етапи от изграждането и развитието на франкската армия, като е отбелязан фактът, че тя се състои не само от франки, но и от гало-римляни, алани, тайфали, алемани, сакси, бургунди и други по-малки групи. Освен това е аргументирана тезата, че франкската армия до голяма степен разчита на римското наследство във всяко едно отношение. Така например в попълването на личния ѝ състав участват римски *laeti, foederati* и дори отделни римски военни части, като лоарската армия например. Франкската армия е разчитала и на многобройна и добре подготвена конница, а не само на пехотни сили, както традиционно се смята. След средата на VI век пък Меровингите започват да попълват армията си освен по изброените по-горе начини и чрез мобилизация на част от населението, като по този начин много мъже попадат за първи път във войската. Анализирани са различните видове мобилизация и значението им за отделните подкралства.

След това са изследвани различни военни и административни длъжности, които имат пряко отношение към управлението на Кралството. Според автора на дисертацията най-важната длъжност в това отношение са тъй наречените *duces* или *херцоzi*. Едва след тях се нареждат често споменаваните *comites*, които са смятани за основа на административната система от някои изследователи. Посочени са и някои специфични франкски длъжности като *maior domus* например.

Разгледано и анализирано е франкското юридическо наследство, като се достига до тезата, че като форма (писмена и то на латински език) и като вдъхновение (да решат

споровете между салическите франки и гало-римското население например) франкските законници до голяма степен са повлияни от имперското наследство. Тяхната цел не е съставянето на един-единствен общовалиден за цялото кралство юридически кодекс като Теодосиевия например, а решаването на ежедневни проблеми. По тази причина законите във Франкското кралство са повлияни в най-голяма степен от римското провинциално право и от едиктите, издавани от местните управители на диоцеза Галия. С това по никакъв начин не се отрича наличието на оригинални елементи във франкското законодателство, каквито безспорно има и то не един и два, но се акцентира върху силното имперско влияние.

В последната част са разгледани различните идентичности във Франкското кралство, като е обърнато внимание на факта, че в този случай няма дуалистично общество, както е при повечето други варвари, а още от самото начало протичат процеси на интеграция, акултурация и синтез между франки, гало-римляни и другите големи или по-малки групи, живеещи в Галия или в земите на изток от река Рейн. В тази връзка са анализирани и легендите за произхода на франките, като е посочено, че троянската легенда до голяма степен се превръща в инструмент за обединение на франки и гало-римляни. Лансирана е тезата, че франкската идентичност е многопластова и има различни значения както за отделни индивиди и групи, така и в различни ситуации. Понякога тя е етническа идентичност, друг път – социална, а в трети случай – политическа. В крайна сметка в хода на VII век терминът *франки* губи до голяма степен своето етническо значение и се трансформира в политическа идентичност.

Заклучение

В Заклучението не са изведени всички теории и тези, които са поместени в трите глави на дисертацията, а е направен опит на базата на четирите изследвани случая и чрез прилагане на метода „*case study*” да се достигне до общовалидни изводи и обобщения, които да позволят създаването на една по-обективна представа за сложния, многопластов и динамичен свят в епохата на преход между Късната античност и Ранното средновековие.

Даден е отговор на централния въпрос на настоящата дисертация, а именно как варварите извършват прехода от федератския си статут към изграждането на ранносредновековната си държавност. Представена е една теоретична конструкция, която се базира на изводите от отделните проблеми, проучени в дисертацията. На първо място трябва да се открие връзката между федератския статут и задълбочаването на контактите между Империята и варварите, като в резултат на тези контакти последните се запознават с имперските структури, институции и традиции и в една или друга степен започват да се чувстват не само част от *Barbaricum*-а, но и част от *Pax Romana*. След това са сключени договори по силата на които отделни варварски групи се заселват за първи път на имперска територия, като тези договори не водят до незабавното възникване на варварски кралства, тъй като все още процесът на социална диференциация сред варварите не бил напълно завършил и все още не са се били оформили всички необходими институции, които изграждат скелета на ранносредновековната им държавност.

След като се заселват в Империята по един или друг начин варварите се настаняват в някоя римска провинция или дори диоцез и след сключването на нов *foedus* с Империята получават правото да се разпореждат като полунезависими господари на териториите, в които живеят. Оттук до създаването на независимо кралство крачката е много малка и понякога е извървявана изключително бързо, както е при вандалите например, които само за 7 години постигат пълна независимост, която по ирония на съдбата е фиксирана чрез сключването на договор, който обаче е съвсем нов вид и повече прилича на споразумение между равноправни партньори, отколкото на класически римски *foedus*. При други като визиготите например този процес продължава няколко десетилетия.

В крайна сметка при всички случаи се стига до създаване на формално и реално напълно независимо варварско кралство, което поема по свой собствен специфичен път на развитие. С течение на времето значението на някогашния федератски статут все повече намалява, за да отстъпи своето място на редица други фактори, явления и процеси, които създават облика и определят спецификите на различните ранносредновековни варварски кралства.

Приноси

Според автора най-сериозният му принос е свързан с факта, че проучва въпрос, който досега не е бил обект на монографично изследване и твърде рядко е попадал под тази си форма във фокуса на изследователския интерес. Въпросът е: *„Каква е връзката между федератския статут на варварите и създаването на ранносредновековните им кралства в бившите провинции на Западната Римска империя?“*. В резултат на проучванията си авторът лансира тезата, че федератският статут се оказва най-подходящата юридическо-идеологическа рамка, която улеснява възникването на варварски кралства на имперска територия, като прави процесът еднакво приемлив за Империята, за варварите и за местното население в бившите римски провинции. Представената дисертация позволява да погледнем по нов начин на един наистина много стар проблем и да оценим един негов аспект, който твърде дълго време е бил пренебрегван. В рамките на дисертацията е изследвана не само ролята на федератския статут за създаването на варварските кралства, но и механизмите чрез които се осъществява процесът на трансформация на дадени общества от римски федерати до независими кралства.

Наред с това представената дисертация разглежда изключително детайлно появата, развитието и залеза на федератския институт, като по този начин създава една рамка, която може да се използва при бъдещи проучвания по въпроса. За първи път, доколкото е известно на автора, се прави изследване на историята на федератския институт още от времето на Римската република чак до тъй наречените *„късни федерати“* на Източната Римска империя, съществували в периода VI – X век. Освен това в дисертацията се разглеждат редица въпроси, свързани с тъй наречените *„клиентски държави“*, като са предложени някои нови тези за тяхното значение и за ролята им в епохата на преход от Късна античност към Ранно средновековие. Разгледани са и основните проблеми, свързани с варварските кралства, като основна форма на ранносредновековната държавност и са изведени техните характеристики. Изследвани са и някои много спорни терминологични проблеми, като най-важният е свързан с изясняване на значението на понятията *„gens“* и *„regnum“* и връзките между тях.

Освен това като съществен принос може да се отчете използването на изследователския подход известен като „*case study*”, който позволява на базата на няколко специално подбрани случая да се формулират обобщения и изводи, които да създадат една по-пълна представа за сложните процеси, свързани с оформянето на ранносредновековните варварски кралства. Не са толкова много проучванията, използващи тази методология, проведени в България. Такъв вид изследвания, посветени на федератите, създали свои кралства на Запад, също липсват.

Друг ценен принос на дисертацията е наличието на изключително подробна и богата библиография, която не просто включва над 500 заглавия, но е поднесена в достъпна и прегледна форма в отделните части на дисертацията и позволява бързи справки за основните проучвания по отделните проблеми. Основният акцент в библиографията е не толкова върху класическите изследвания от XVIII, XIX и първата половина на XX век, колкото върху най-съвременните научни трудове, които синтезират наличното до момента знание и развиват изследванията в нови насоки.

В представената дисертация са лансирани редица тези, които също могат да се окажат като научен принос. Наред с това има и други важни достижения, които лесно могат да бъдат открити при запознаване с текста на изследването. Все пак тук ще бъдат споменати още няколко научни приноса, които авторът намира за особено значими:

- Направен е първият опит за цялостен обзор на договорите, сключени между визиготи, остроготи, вандали и франки от една страна и Империята от друга, който е придружен със задълбочен анализ на клаузите на договорите, когато това е възможно. След това сключените *foedera* са поставени в по-широката рамка на променящия се федератски статут и на промените в Римския свят като цяло.
- Сравнени са процесите на заселване на визиготи, вандали, остроготи и франки и са очертани спецификите и сходствата в четирите случая, като е поставен акцент върху пряката връзка между федератския статут и първоначалното заселване на тези групи. Тук, като особено ценен, може да се посочи направеният критичен анализ на сведенията на Виктор от Вита и Прокопий Кесарийски за процеса на

заселване на вандалите в Северна Африка и отхвърлянето на много погрешни представи, които са повлияни от сведенията на тези автори.

- Категорично и с аргументи, базирани на съвременни на събитията извори, са отхвърлени твърденията за отсъствие на етническо самосъзнание в отделните варварски кралства. Етническото самосъзнание в четирите кралства е изследвано в пряка връзка с останалите идентичности и е намерено неговото най-точно място в сложната система на менталността на отделния човек в епохата на преход от Късната античност към Ранното средновековие.
- За първи път е направено цялостно изследване на религиозната и църковната политика в *regnum Vandalorum et Alanorum* и е оценено въздействието на омиуסיанската църква върху вандалското етническо самосъзнание и другите идентичности в Кралството.
- Аргументира е тезата за наличието на процес на *translatio imperii* в Кралството на вандали и алани в Северна Африка.
- Задълбочено са изследвани термините *gens* и *regnum* във Визиготското кралство на базата на решенията на Толедските събори и е аргументирана тезата за осъществяване на процес на *translatio regni* от Константинопол към Толедо.
- Осъществен е задълбочен анализ на различните митове за произхода на франките, който е обвързан с изследване на процесите на интеграция, протичащи в кралството, както и анализ на използването на *Romanitas* от франкските крале, като механизъм за утвърждаване на властта им сред местното гало-римско население.

Представената по-горе дисертация се явява едно иновативно интердисциплинарно изследване, което предизвиква много от тезите и теориите, лансирани в световната историография и се опитва да намери мястото на федератския статут в променящия се свят на Късната Римска империя, който след 476 година става основа за оформянето на Постримския Запад, където доминират не императорите, а варварските крале.

Публикации

А. По темата на дисертацията

1. Тонев, Антоан. Църква и религия в Кралството на вандалите и аланите при кралете Гейзерих (428 – 477) и Хунерих (477 – 484) – в: списание История, книжка 6, година XXII (2014), с. 611 – 625, изд. Азбуки – Просвета, София, 2014
2. Тонев, Антоан. Етническо самосъзнание и идентичност в Кралството на вандалите и аланите – в: съст. Тонев, Антоан; Петкова, Антоанета и други. Докторантски и постдокторантски четения 2012, изд. ИФ – 94, Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, с. 23 – 45, София, 2014
3. Тонев, Антоан. Римските foederati – някои проблеми и наблюдения – в: списание Mediaevalia, специално издание, сборник в чест на проф. д.и.н. Красимира Гагова „Quod Deus vult!“, с. 24 – 38, София, 2013
4. Тонев, Антоан. Значение на термина "федерати" през IV век – в: съст. Тонев, Антоан, Петкова, Антоанета и Харалампиева, Цветелина. Докторантски и постдокторантски четения 2011, изд. ИФ – 94, Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, с. 23 – 38, София, 2013
5. Тонев, Антоан. Римляни и готи – няколко примера за взаимодействие от времето на императорите Диоклециан и Константин, списание Mediaevalia, кн. 5, год. II, с. 10 – 20, София, 2012

Б. Извън темата на дисертацията

1. Тонев, Антоан. Българите кутригури и Византия – между войната и мирното взаимодействие, III международен конгрес по българистика, София, 2013 (под печат)
2. Тонев, Антоан. Заселването на славяните на Балканите – нов поглед към един стар проблем – в: съставител Станев, Владимир. Дебати и проблеми в модерната българска историческа наука, XVIII Кюстендилски четения 2011, с. 5 – 20, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Кюстендил – София, 2013

3. Тонев, Антоан. Пирът в „Саги за кралете на Севера” и неговото място в живота на средновековните скандинавци, списание *Mediaevalia*, кн. 6, год. III, с. 18 – 38, София, 2013
4. Тонев, Антоан. Конфликтът между Тевтонския орден и Полско-литовската държава през 1409 – 1410 година и някои интересни аспекти около битката при Таненберг – в: съставител Станев, Владимир. Кризите в история, XVI Кюстендилски четения 2009, с. 95 – 111, София, 2011
5. Тонев, Антоан и Анев, Благой. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 40, с. 6 – 24
6. Тонев, Антоан и Анев, Благой. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 41, с. 7 – 32
7. Тонев, Антоан и Анев, Благой. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 42, с. 7 – 27
8. Тонев, Антоан и Анев, Благой. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 43, с. 7 – 32
9. Тонев, Антоан и Анев, Благой. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 44, с. 5 – 24
10. Тонев, Антоан и Анев, Благой. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 45, с. 5 – 21
11. Тонев, Антоан и Анев, Благой. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 46, с. 6 – 22
12. Тонев, Антоан и Анев, Благой. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 47, с. 6 – 26
13. Тонев, Антоан, Анев, Благой и Ангелкова, Венета. Културно-историческите паметници на България – в: списание *Българска наука*, брой 48, с. 6 – 27